

Az általános iskola szerepe a pályaválasztásban

Társadalmi fejlődésünk fontos és ezekben a hónapokban különösen aktuális kérdése a fiatalok pályaválasztása, a gyermekek sikeres önmegvalósításának kérdése.

A pályaválasztási előkészítés fő feladata, hogy segítse a gyermeki személyiségben rejlő adottságok optimális kibontakozását, mindezt oly módon, hogy az egyén törekvései, önmegvalósítási igénye egybeessen a társadalom szükségleteivel.

Ha végiggondoljuk a születéstől a pályaválasztásig (jelenleg 14 év) terjedő időszakot, akkor elsősorban a család szerepét kell hangsúlyoznunk.

Bizonyára nagyon sok szülőt foglalkoztatja már a gyermekvárás időszakában: mi lesz a gyermekéből, sikeres, boldog ember lesz-e?

Az óvodás korú gyermekeket is gyakran megkérdezik a felnőttek: mi szeretnél lenni? Sokszor a kérdésre adott válaszokat megmosolyogjuk, tréfálkozunk rajtuk, nem vesszük komolyan. Pedig szerepjátékaik nemcsak szűkebb környezetünk megmutatása, hanem inkább kialakuló személyiségük megvillanása is.

Igaz, hogy nem kisgyermekkorban választanak a gyermekek iskolát vagy pályát, mégis az első indíttatásokat ebben az időben a családtól kapják.

Különösen fontos tehát a család folyamatos előkészítő és felkészítő tevékenysége. Sokszor ez a feladat nem tudatosan megtervezett, nem direkt módon megnyilvánuló szerep, mégis nélkülözhetetlen.

Felelősségünk tehát – a társadalomé, a családé, az iskoláé – közös és vitathatatlan! Meg kell tanulnunk – szülőknek és pedagógusoknak –, hogy mikor, hogyan és miben segíthetünk gyermekeinknek, hogy képességeik, ismereteik fejlesztése a pályáról, önmagukról hiteles legyen.

Hivatásuk megválasztása kihat sorsukra, további életükre, s ahhoz, hogy leküzdhessék az akadályokat, szükségük van arra, hogy a fiatalok elkerüljék a buktatókat, a kudarcokat.

A pályaválasztásra fel kell készülnünk, és fel kell készítenünk gyermekeinket. Igen ám, de hogyan?

Ahhoz, hogy a kérdésre megnyugtató legyen a válasz, meg kell vizsgálnunk a hazai pályaválasztási rendszer (általános iskolai) felépítését, személyi feltételeit, működését.

A pályaválasztás központja: az iskola.

Egyrészt azért, mert ez a tevékenység folyamatos, tudatos, tervszerű munkát jelent; másrészt azért, mert része az iskolai nevelési folyamatnak, s egyben önálló egységet is alkot (pályapedagógiai tevékenység).

Kik a pályaválasztási rendszer szereplői?

Az egyik oldalon áll a tanuló, aki szeretne pályát választani. Ő az a személy, akit szűkebb és tágabb környezetében különböző hatások érnek, iskolában és iskolán kívül is ismereteket szerznek, s ennek a tudásszerző folyamatnak a végén dönteni kell.

A másik oldalon – amely nem szembenállást jelent – állnak: az osztályfőnökök, a pályaválasztási felelős, a szaktanárok és az iskola igazgatója, akik szeretnék, ha a tanuló pályaválasztása sikeres lenne. Ahhoz, hogy munkájuk eredményes legyen, együttműködésre van szükség.

Az osztályfőnök „kulcsembert” a pályaválasztási tanácsadás folyamatában, hiszen ő van közvetlen kapcsolatban a tanulókkal, a szülőkkel; az iskola nevelési törekvései elsősorban az ő közvetítésével jutnak el az egyénhez, az osztályközösséghez.

Az osztályfőnök irányító szerepe nélkülözhetetlen. Ehhez megbízható és pontos kép szükséges a gyermekekről, érdeklődéseikről, magatartásukról, érzelmi, akaratú életük szokásairól.

Melyek az osztályfőnök feladatai a pályapedagógiai tevékenység során?

- szülői értekezletek megtartása,
- a tanulók eligazítása, tanácsadás,
- a jelentkezési lapok kitöltése,
- a szülők „meggyőzése”.

Úgy gondolom, hogy a szülők meggyőzése az egyik legnehezebb feladat. Egy osztályfőnöknek nemcsak jó kommunikációs készséggel, hanem jó diplomáciai érzékkel is rendelkeznie kell, hogy a szülő által alul- vagy felülértékelt gyermeknek esélye legyen a sikerre.

Az iskolai pályaválasztási felelős koordináló funkciót lát el. Feladatai közé tartozik:

- segíti a különböző kiadványok szétosztását, terjesztését,
- megszervezi az alkalmi tájékoztatásokat,
- üzemlátogatások, kiállítások koordinálása,
- szakemberek meghívása,
- a középiskolák intézményekben rendezett „nyitott kapukra” való mozgósítás.

Igen értékes és hasznos információhoz juthatnak a szülők a 8. osztályos pályaválasztási szülői értekezleten az intézmény pályaválasztási esélyeiről, a továbbtanulási szándékról.

Nélkülözhetetlen a szaktanár megismerő, megismertető feladata, hiszen pályaismertetést nemcsak az osztályfőnökök, hanem a szaktanárok is végeznek a tanórán. Hogyan jelentkezik ez a gyakorlati pedagógiai munka során?

1. A napi tananyagba beépítve jelenik meg.
2. A tantárgy, a tanóra célja meghatározza az ismertetésre kijelölt pályák körét.
3. Csak bizonyos témák teszik lehetővé.
4. A tanulói önismeret fejlesztése: a tanulók képességeit igyekeznek feltárni és kibontakoztatni a tanórán.

Az intézményvezető pályaválasztásban betöltött sajátos szerepéről ritkán esik szó. Pedig az osztályfőnökénél tágabb értelmű irányító szerepe jelentősen befolyásolja és befolyásolhatja majd az iskola megítélését a szülők, a gyerekek, a környezet részéről.

Tapasztalataim alapján azt mutatják, azokban az osztályokban, ahol az igazgató is tanít, mint szaktanárhoz bizalommal fordulnak diákjai: tanácsot, segítséget kérnek. A rendszeres óralátogatások, az esetenkénti helyettesítések alkalmat adnak a nyolcadikosokkal való beszélgetésekre eredményeikről, vágyaikról reális esélyeik felmérése mellett.

Nemcsak a diákokkal való kapcsolattartás egyik formája ez a vezetői tevékenység, hanem annak a lehetősége is, hogy egy képet kapjon az igazgató arról, milyen irányú a továbbtanulási szándék az iskolában. Melyek azok a középiskolák, amelyekbe a legmagasabb irányú a jelentkezés? Hogyan látják bejutási esélyeiket a gyerekek?

Fontos és nem elhanyagolható szempont, hogy a pályaválasztást tekintve eredményesnek gondolják-e a szülők az iskolát. Ez az a kérdés, amelyben az igazgatónak mint az oktatási intézmény felelős vezetőjének tudnia kell, hogyan alakítható a szülői, tanulói, társadalmi elvárásoknak megfelelően:

- az iskola arculata,
- az iskola hagyományai,
- az iskola helyi tanterve,
- az iskola pedagógiai programja,
- az iskola menedzselése.

Ezeknek a feladatoknak a megvalósulása azt a célt is szolgálja, hogy a szülők megítélése milyen most és milyen lesz az iskoláról, az ott folyó pedagógiai munkáról, nevelési törekvéseiről.

A kutatások, a mindennapi tapasztalatok azt mutatják, nem rendelkeznek a gyerekek a megalapozott döntéshez szükséges pályaismerettel. Ebből a tényből következik, hogy olyan mennyiségű ismeretanyag továbbítására van szükség, amely segít a választásban, a jó döntésben.

A pályaválasztás célja tehát az elemi pályaismerettől eljuttatni a tanulókat a döntéskészség kialakításáig.

Ha nagyon egyszerűen fogalmazzunk, a pályaválasztás azt jelenti, hogy a 8. osztályos tanulók eldöntik, mit akarnak csinálni az általános iskola elvégzése után.

Melyek a döntéseiket befolyásoló tényezők:

1. a szülők véleménye,
2. a gyermekek akarata, kívánsága, elképzelése,
3. a társadalmi környezet,
4. a választási lehetőségek,
5. önmaguk ismerete,
6. tanulmányi eredményeik.

A pályaválasztási döntés előkészítésében jó, ha a gyermekek minél több információt szereznek:

a) minél több pályával ismerkednek meg:

- mit csinál? milyen a munkahely?,
- könnyű vagy nehéz munka?,
- milyen jövedelemmel jár?,
- milyen képességeket igényel?

b) minél több ismeretük van a gazdaság, a társadalom szükségleteiről:

- milyenek az elhelyezkedési lehetőségek?,
- milyenek a távlati lehetőségek?,
- milyen rokon szakmákat lehet könnyen elsajátítani?,
- rendelkeznek-e alapvető munkajogi ismeretekkel?

Következzen néhány jellemző probléma bemutatása, amelyekkel gyakran találkozunk a pályaválasztást megelőző időszakban:

1. a tanácstalanság

Még nincs határozott elképzelése a tanulónak arról, hogy milyen pályát, milyen iskolát szeretne választani. Fő oka a magatartás személyiségi tényezőinek fejletlenségében, valamint a döntési bizonytalanságban rejlik.

2. a tantárgyakban való gondolkodás

A gyerekek saját problémáikat gyakran úgy fogalmazzák meg, hogy nem tudják, milyen pályát szeretnének választani, de a matematika vagy a magyar tárgyakat szeretik. Ezek a gyerekek igen keveset árulnak el pályaválasztási szándékukról. Szükséges számukra, hogy a munka világát szélesebben, tágabban értelmezzük, szemléltessük.

3. a helyi, a megyei lehetőségek

Képzeljük el azt a kis faluban élő gyermeket (14 éves), aki olyan hivatást választ, amelynek elsajátítása másik „lakóhely”, kollégiumi ellátás szükségességét feltételezi. Igen nehéz döntési helyzetbe kerül a szülő, a gyerek is.

Az is rendkívül nehéz, ha „csak” iskolát változtat a gyermek, ha új közösségbe illeszkedik, hát még milyen nehéz, ha új életformát is kell megszoknia.

4. a vágyak és a valóság ütközése

Természetes vágya a szülőknek, hogy jobb sorsot, magasabb iskolát, könnyebb életet szeretne gyermekének, s ennek érdekében minden tőle telhetőt meg is tesz. Sokszor azonban sem a szülők, sem a gyermekek nem mérik fel reálisan képességeiket, érdeklődésüket. Éppen ezért a vágyakban kitűzött célok megvalósítására a gyermek a valóságban nem lesz képes.

Gyakori eset, hogy sem az 1., sem a 2. választott helyre nem veszik fel a tanulót, így ezek a gyerekek „kényszerpályára” kerülnek, amelynek megélése súlyos problémát jelent a szülő és a gyermek számára is.

Melyek azok a motívumok, amelyek szerepet játszanak az iskolaválasztásban?

A legoptimálisabb helyzetben azok a gyermekek vannak, akik rendelkeznek határozott pályaválasztási elképzelésekkel, akik pontosan tudják, melyik az áhított diploma, szakma megszerzéséhez vezető út.

Azok a gyerekek, akik jó képességűek, jó tanulók, de még nincs határozott elképzelésük jövőjükkel illetően, vagy több irányú az érdeklődésük, többnyire gimnáziumi lehetőséget választanak döntésük kitolására.

A gyerekek egy további csoportját azok képviselik, akik valamelyik szülő foglalkozását szeretnék folytatni, míg a másik csoportba éppen azok tartoznak, akik nem szívesen választanak szüleik hivatását.

Fontos motívum az iskolaválasztás helyzetében a baráti kör véleménye, az osztályfőnök tanácsa, a választott iskola jó híre és nem utolsósorban az iskolában folyó pályaválasztási tanácsadó tevékenységének színvonala.

A pályaválasztási tevékenység színterei:

1. A tanórák, ahol szakmák, pályák, foglalkozások bemutatása történik.
2. A tanulószoba, a napközi, amelynek feladata a tanulás hatékony irányítása mellett a szabadidő hasznos eltöltésére való nevelés.
3. Az osztályfőnöki órák, amelyek a pályapedagógiai munka legfontosabb bázisai. Miért? Az osztályfőnök nagy jelentőségű információkat közöl a „kínálatról”, a bejutási esélyekről, a felvételi rendjéről, az elbeszélgetés menetéről. Mindezt annak tudatában teszi, hogy a gyerekeket ismeri.

Fontos célja ezeknek az óráknak az önismeret fejlődését segítő tevékenységeknek a mozgósítása (önismereti játékok segítése). A gyermekek érdeklődésének, hajlamainak, képességének feltárulására itt kap lehetőséget az osztályfőnök.

Az iskola az életre neveljen! - halljuk és hangoztatjuk, emellett szükséges a változtatni tudás képességére nevelés hangsúlyozása is a megváltozott gazdasági, társadalmi helyzetben.

4. A szakkörök, amelyek a gyermeki érdeklődésre épülő képességfejlesztő foglalkozások. Az iskolai szakkörök szervezésének, működtetésének célja, hogy a tanulókat:

- ösztönözze a szabadidő tervszerű, hasznos eltöltésére,
- befolyásolja érdeklődésüket,
- megtanítsa a gyerekeket új ismeretek önálló megszerzésére és alkalmazására,
- megmutatja azokat a lehetőségeket, amelyeknek megvalósítására törekedhetnek pályaválasztásuk során.

A szakkörök szerepe azonban nem merül ki az általa nyújtott gyermeki adottságok, képességek kibontakoztatásában, hiszen pályaorientációs szerepe is jelentős. Közel vihetik a tanulót különböző szakmák, foglalkozások elemeinek közvetlen megismeréséhez, megszerettetéséhez, az önismeret igényéhez.

A gyerekek érteni és alakítani akarják a valóságot. A szakköri munka során, megfelelő pedagógiai irányítással megértik a jelenségeket, megragadják azok lényegét, megtalálják a kifejezés helyes formáit. Önmagukhoz és a valósághoz kerülnek közelebb az alkotó munka során, amelyeken keresztül betekintést nyerhetnek pályaválasztási terveikbe.

Szélesíthetik még a pályaismeretet: a vetélkedők, versenyek, táborozások, kirándulások, társadalmi munkák.

Az iskolai oktató-nevelő munka szerves része a pályaorientáció, amely átfogja az 1–8. osztályig terjedő teljes alapiskolázási időszakot.

Szisiskolás korban a tanítók megfigyelik és folyamatosan alakítják a tanulók szándékát. A gyermekek iskolai feladatainak teljesítését kell figyelniük, segíteni és fejleszteni kell képességei-

ket! Már az alsó tagozatban megkezdődik egy alapozó jellegű feladat, amely a munkára nevelést, a pályaismeret kialakítását, az önismeretre nevelést célozza meg. Elsősorban az anyanyelv és a technika tantárgyak kínálnak erre lehetőséget.

Pályorientáció a környezet esztétikájának megfigyelésében, aktív tevékenységben is nyilvánulhat: udvarrendezés, tantermi dekoráció, berendezések, felszerelések védelme kapcsán.

A kamaszkorban előtérbe kerül az önismeret fontossága.

5-6. osztályban tovább bővíthető az előkészítő munka: minél több területtel ismerkedjenek meg a gyerekek.

Felvetődik az önismeret és a szakma követelményeinek összevetése. Már jobban megfigyelik a mindennapi realitásokat. A tantárgyak bővülése újabb szakmai területek bemutatására ad lehetőséget. Tanulmányi kirándulások idején érdemes beiktatni a programba egy-egy üzem megtekintését.

7-8. osztályban kiteljesedhet az iskola pályapedagógiai tevékenysége: a sokféle információn túl konkrét lehetőségeket kell keresni és teremteni a diákok tevékenykedtetésére, a munkahelyi környezet alapos megismerésére (nyári munkavállalások, környezetvédő, technikai csoportok szervezése).

A pályaválasztás témakörei 3-8. osztályig (Kivonat az osztályfőnöki tanmenetből):

3. osztály: Milyennek látnak társaim?

A felnőttek munkája

6. osztály: Amit a pályaválasztó tanulónak tudnia kell

Ki miért tanul?

4. osztály: Ki a példaképem?

Mi szeretnék lenni?

7. osztály: Az iskolaválasztás gondja

Munkahelyek, munkalehetőségek

5. osztály: Milyen vagyok én?

Ami érdekel, amit szívesen csinálók

8. osztály: Jövőnkre készülünk

Bizonytalankodók az iskola- és pályaválasztásban

A pályaválasztási témakörök visszatérő, koncentrikusan bővülő pályaismeretést tartalmaznak. Ezekről a témákról előzetes ismereteket szereznek a gyerekek, a már meglévő tapasztalataikat elemzik, vitáznak, érvelnek egy-egy osztálytársuk választása ellen vagy mellett.

A pályaválasztás fontos állomás a gyermekek, a szülők, a pedagógusok életében. Befolyásolja az egyén életútját, hat a közösségre is, amelyben majd dolgozni fog.

A jól választott pályán könnyebb a szakmai beilleszkedés, eredményesebb a munka és elégedettebb az ember. Mindez a pedagógiai előkészítés eredményességétől függ.

A pályaválasztás eredményessége nem a véletlenre épít. Ismerve a célját, a feladatokat, a lehetőségeket, a szereplőket, megfelelő módszerekkel biztosítja a nevelés tervszerűségét, folyamatosságát.

A pályapedagógiai tevékenység mozgatója a pedagógus, az a személy, aki ezt a sokszínű, összetett és bonyolult tevékenységet összehangolja, és sikerre viszi.

Bízom abban, hogy a NAT műveltségi területei között szereplő PÁLYAORIENTÁCIÓ végre „megtalálhatja” méltó helyét és szerepét az általános iskola rendszerében.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Martonné Tamás Márta: Pályaválasztás és szelekció
2. Pályaválasztási felelősök kézikönyve, Bp., 1972. MM. 418.
3. Pályaválasztás. Pályapedagógiai feladatok az általános iskolában. Elvek. Módszerek. Eszközök, Bp. OPI. 176.
4. Sallay Hedvig-Perge Judit: A szociometriai módszer alkalmazása alsó- és középfokú oktatási intézményekben, Bp. ELTE, 1988.
5. Völgyesy Pál: A pályaválasztási döntés előkészítése, Bp., 1976.
6. Zakar András: Pályaválasztási elmélet, Bp., 1988.